Психологічний супровід дітей із особливими потребами

На сьогодні, напевно, кожна школа стикається із проблемою навчання та виховання дітей із психофізичними вадами. Як їх навчати? Як оцінити? Як виміряти результат роботи вчителя, психолога та інших фахівців? І чи можливо це взагалі?

Насамперед, хочеться наголосити, що лише спільна взаємодія всіх учасників навчально-виховного процесу, які працюють із дитиною, може призвести до ефективного результату роботи. Це і директор, і вчитель, психолог, логопед, соціальний педагог, районна та обласна ПМПК. Тільки комплексна допомога всіх цих людей зможе покращити реабілітацію учнів з особливими потребами у повсякденному житті.

Щодо психологічного супроводу даної категорії учнів, то тут я зупинюся на основних етапах, основних кроках, якими керується психологічна служба нашої школи.

1 етап – орієнтовний, у ході якого психолог спільно із вчителем та соціальним педагогом встановлює контакт із батьками та родичами дитини. Ознайомлюється з результатом медичного обстеження. Обговорюються психічні особливості розвитку дитини з іншими фахівцями.

2 етап – діагностичний. На ньому психологічна служба проводить діагностику пізнавальних процесів школяра, емоційно-вольової сфери, рис особистості, особливостей поведінки. Вивчається зона найближчого розвитку учня. Діагностується емоційний стан батьків, стиль спілкування з дітьми.

3 етап – планування. На цьому етапі створюється власне індивідуальна програма супроводу дитини з особливими потребами. Слід зауважити, що складання програми відбувається тільки після психолого-медико-педагогічного обстеження, виходячи із встановленого діагнозу. Чи це будуть заняття, спрямовані на розвиток пізнавальних процесів, розумових здібностей, чи на зниження поведінкових розладів, розвиток емоційно-вольової сфери і т. д.

4 етап – реалізація індивідуальної програми. Перш за все, це заняття із дитиною. А з іншого боку – надання необхідної психологічної допомоги її батькам, родичам і друзям. І цей напрям роботи заслуговує особливої уваги. Адже емоційний стан батьків, які виховують дитину з психофізичними вадами дуже важкий. У момент, коли дитині встановлюють інвалідність, у психіці батьків відбувається емоційна тріщина, рана. Важливо допомогти прийняти дитину і зосередити увагу на резервах її розвитку.

Догляд за такою дитиною теж потребує неабияких зусиль. Кількість розлучень у таких сім'ях набагато вища – батько частіше не може витримати постійних труднощів і залишає сім'ю. Спостерігаються часті конфлікти. А діти – ще болючіше сприймають хворобу, у всьому звинувачуючи себе. Практика свідчить, що у сім'ях, де діти і батьки отримують хоча б якусь допомогу з корекції та підтримки, емоційний стан набагато кращий, а вони почуваються впевненішими та бадьорішими.

Ще один важливий напрям психологічної служби школи – просвітницька і консультаційна робота з педагогами, які працюють з учнями з психофізичними вадами. Це і семінари, лекції, пам'ятки для вчителів. Психолог спільно з вчителем складає індивідуальний навчальний план, враховуючи переваги та недоліки у розвитку дитини.

Адже часто наші педагоги психологічно не готові до роботи з особливими дітьми. Вони переносять стереотипи роботи із звичайними учнями. А так не можна. В цьому і полягає суть індивідуального та інклюзивного навчання. Ми не можемо приміряти дитину до програми, а маємо адаптувати програму до кожної окремої дитини. Особливий школяр має з радістю йти на заняття, а без емоційного забарвлення, без психологічного моменту, без позитивного настрою урок не піде.

На кожного учня із особливими потребами психолог заводить індивідуальну картку психологічного супроводу, куди вносяться загальні дані про школяра, стан його здоров'я, дані про сім'ю, результати психологічного та педагогічного обстеження, особливості характеру, навчальні досягнення, особливості мовлення, міжособистісного спілкування. Сюди ж прикріплюються малюнки, аплікації дитини. З року в рік результати поновлюються і порівнюються між собою. Відбувається аналіз проведеної роботи.

Структура дослідження дитини з вадами психофізичного розвитку передбачає медичне, психолого-педагогічне й логопедичне обстеження. Рекомендується починати вивчення дитини з медичного аспекту, хоча інколи ця послідовність може бути змінена. Наприклад, коли через індивідуальні особливості дитина не вступає в контакт, боїться обстеження, тоді створюється ігровий момент для кращої адаптації обстежуваного, під час якого пробуджується інтерес, виникають позитивні емоції, встановлюється контакт, і дитина освоюється в новому для себе середовищі.

Під час вибору методів обстеження необхідно керуватися тим, що вони мають відповідати віковим особливостям дитини, бути простими у застосуванні й короткими за часом проведення.

Обстеження дітей починається з вивчення документації (медичної картки, характеристики, зошитів, малюнків). Воно проводиться перед безпосереднім обстеженням.

Перш ніж перейти безпосередньо до обстеження, треба визначити ступінь усвідомлення досліджуваного – здатність орієнтуватися у власній особистості й у навколишньому світі. Необхідно з'ясувати, чи знає обстежуваний, хто він, чи розуміє свої почуття, поведінку. Як орієнтується у навколишньому світі, чи пам'ятає різні події зі свого життя, чи розуміє, де він зараз знаходиться.

У роботі з дітьми з особливими потребами дуже корисним та ефективним є використання методів арт-терапії. Арт-терапія або «лікування мистецтвом» - досить новий, проте популярний засіб психотерапії. Особливо актуальною арт-терапія є для дітей. Мистецтво – це чудова можливість для дітей «відкритися», поділитися своїми емоціями та страхами. Адже іноді так важко висловити словами всі ті емоції, що вирують у душі. Саме арт-терапія допоможе віднайти душевну гармонію.

Підсвідомість людини ховає її страхи, мрії та сподівання, і малювання може «проявити» приховане. Коли дитина малює навіть неохайно і хаотично, то все одно на картинці відбивається її внутрішній стан. Кольори допоможуть визначити настрій дитини**.** Чим темніший малюнок, тим більше тривог та страхів у душі вашої дитини.

Музична терапія полягає у прослуховуванні музики. Музика лікує, надихає, гармонізує внутрішній світ людини. Цей напрям може використовувати не лише психолог, а й кожен учитель у своїй роботі. Відчуття гармонії створюють звуки природи: дощ, спів пташок, дзюрчання струмка. Не одне дослідження доводило позитивний вплив класичної музики на дітей. Давайте їм слухати ранні роботи Моцарта, Бетховена, Гріга чи твори Баха з мажорним настроєм. Достатньо двох хвилин прослуховування музики перед початком заняття, щоб дитина стала розслабленою, задоволеною і позитивно налаштованою на заняття.

Бібліотерапію або терапію на письмі використовуємо для старших школярів. Діти за допомого поезії чи прози висловлюють свої почуття. Під час писання відбувається діалог із самим собою, що дозволяє ширше розглянути тему і знайти більше оригінальних рішень. Дитині можна запропонувати спільні читання вголос. На основі прочитаного вона висловлює своє ставлення до реального і долає негаразди.

Казкотерапія – процес утворення зв’язків між казковими подіями й поведінкою в реальному житті; процес перенесення казкового сенсу до реальності. Глибинний сенс казки та її мораль недидактичні. Дітям дуже подобається працювати з казками. У казках немає прямих повчань, що відштовхують дитину від роботи, адже коли людина відчуває на собі тиск повчання, в неї народжується протест і бажання зробити все навпаки. При роботі з казками діти у більш м’якій формі скеровують свою поведінку у потрібному напрямку. У казкових сюжетах зашифровані ситуації та проблеми, які переживає в своєму житті кожна людина.

Отже, арт-терапія – це чудова можливість «викричати» свої проблеми. І якщо спершу мистецтво буде для дитини терапією, то згодом воно може перерости в захоплення.

Важко оцінити та виміряти результат роботи із дитиною з особливими потребами. Адже інколи незначне здавалося б покращення – це вже великі здобутки. І варто порівнювати результати в динаміці з року в рік, окремо до кожного учня.

Важливим результатом роботи психолога є недопущення появи у хворої дитини психопатологічних рис особистості (надмірна боязливість, тривожність, відчай, невпевненість, агресія).

Адже якими б не були фізичні чи психічні обмеження, поряд із ними у дитини завжди є резерви розвитку, використання яких може суттєво покращити якість її життя.

Завдання психолога – допомогти налагодити взаємодію дитини з оточенням, налагодити командну взаємодію (вчителів, батьків, психолога, логопеда, медпрацівників).

Звичайно, не кожен школяр із генетичними вадами стане відмінником у навчанні. Але важливо інше: важливо знайти у нього ті резерви розвитку, використання яких може суттєво покращити якість його життя. А вони обов'язково є у кожної дитини. І тоді вона зможе відчути свою значущість, свою потрібність. І посміхнутися життю…